

Matthias Becker • Sportsveien 13 • N-1604 Fredrikstad

Becker
Orgelbaumeister

Orgelneubau
Restauration
Gutachten

Matthias Becker
Sportsveien 13
N-1604 Fredrikstad
Tel. 0047|69315417
Fax 0047|69315417
Mobil 92082938
beckerorgel@gmail.com

Til
Sagene Menighet
Søren Jaabæksgate 5
0460 – Oslo

— Fredrikstad d. 12.10.2018

Rapport for Hollenbach orgelet i Sagene kyrkje.

På oppfordring av kantor i Sagene kyrkje Stein Skøyeneie, har jeg foretatt en befaring i kirken i mars 2018. Jeg beklager tiden det har tatt å ferdigstille rapporten, men p.g.a. en del undersøkelser i forbindelse med rapporten og generell stor arbeidsmengde har dette tatt mere tid en beregnet. Grunnlaget for rapporten er mine egne undersøkelser og en del andre tilgjengelige informasjonen om orgelet.

Jeg ble overrasket over hvor mye originalt material fra Hollenbach fortsatt eksisterer, særlig med hensyn til rørstemmene, som vanligvis har blitt skiftet ut i årenes løp.

Orgelet har blitt bygget opprinnelig med 18 stemmer fordelt på to manualer og pedal, noen som må sies er i minste laget når man tar kirkens størrelse i betraktning. 16 av disse 18 stemmer eksisterer fortsatt og burde selvfølgelig bevares i eventuelle fremtidige prosjekter. De bevarte stemmene danner per i dag HV,OV og PV.

Senere utvidelser av instrumentet er et «Rueckpositiv» og et «Svellverk» med tilhørende utskifting av spillepult med 4 manualer og mekanikken og utvidelse av PV med 5 tilleggs stemmer på en separat vindlade. Etter min vurdering er svellverket «et barn av sin tid» men har en viss funksjon og tilfører orgelet positive egenskaper i begrenset omfang, mens Rueckpositivet dessverre må betegnes som et mislykket forsøk å drar instrumentet i en retning som den har aldri var ment å gå.

Teknisk sett har orgelet kommet til et nivå, hvor det er selv for en erfaren orgelbygger vanskelig å holde instrumentet i forsvarlig stand. Her må det skilles mellom tekniske løsninger som har vært uheldige i utgangspunktet og dermed ikke interessant å utbedre på lang sikt og skader som har oppstått på grunn av alderen og/eller klima på de delene av orgelet som er av bra kvalitet og er absolutt verd å bevare og bruke videre i evtl. kommende prosjekter.

Bankverbindung:

Stort sett er det de nevnte delene i forbindelse med utvidelsen av orgelet, med ruckpositivet i spissen, som burde få minst oppmerksomhet, siden det er etter min mening akkurat de delene som burde erstattes i forbindelse med en påkrevet restaureringen av orgelet.

Vindladene fra Hollenbach må absolutt bevares i sin helhet men burde gjennomgå en omfangsrik restaurering for å sette ladene i bra stand. For å gjøre dette må ladene demonteres og tørkes ned på et meget lavt fuktighetsnivå som tilsvarer det laveste nivå som kan forekomme i sagene kirke. Jeg antar at dette nivå er omkring 20% luftfuktighet vinterstid men jeg anbefaler å starte målinger over tid så fort som mulig for å kartlegge forholdene i kirken.

Deretter må sprekkene som har oppstått utvides uterlig og egnet trematerial limes og presses inn i sprekkene. Den samme prosessen må gjentas på undersiden av vindladene. Etter tørkeperioden må sleifebanene rettes nøye og belegges med nyt lær. Det burde vurderes om man buke enten ringpakkninger eller om man freser også «Spanske riddere» under schleifene for å minske faren for luftlekkasje til nabopipene, selv om dette ikke tilsvarer originaltilstanden. På undersiden må ventilbanene kontrolleres nøye, siden det ofte forekommer sprekker i enden av ventilåpningen som strekker sig over ventilens lengde og dermed slipper stadig små mengder med luft i tonekansellene (hyler). Deretter må høyden på dammene, (d.v.s. avstanden fra vindladen til pipestokken) tilpasses på nytt over hele bredden av vindladene og pipestokken rettes på undersiden. Også her byrde det vurderes om man går bort fra originalen og freser små sporer (Spanske riddere) på undersiden av stokkene slik at luften ikke kan lekke til nabopipene. Pulpetene som sitter på utsiden av ventilkassen er utslitt og lekker luft og dermed også lager støy (vindsus). Disse kan repareres enten ved å bevare pulpene men bruker tykkere messingtråd til ventilene eller skifte ut de utslitte pulpene. Jeg vil ikke anbefale andre løsninger som innebærer andre typer pulpeter, selv om detter er teknisk enklere å gjennomføre og krever mindre erfaring. Målet med restaureringen er å bevare mest mulig av originalmaterialet og ideen bak. Det er kun på grunnen av funksjonaliteten man burde inngår kompromisser til en viss grad etter nøye vurderinger.

Et meget viktig punkt hvor dette burde vurderes er spørsmålet om man skal minske bredden på ventilslissene og dermed ventilbredden og flytte angrepspunktet for mekanikken på ventilene. Dette tiltaket hadde ført til et mindre tungspilt mekanikk og minsket det overdrevne trykkpunkt i spillearten, men må absolutt vurderes mot originaliteten og andre, mere omfattende, inngrep. Her kan det nevnes elektriske/pneumatiske servo, elektriske koppler o.s.v..

Pipeverket fra Hollenbach er stort sett i brukbart stand og viser bare vanlig slitasje vet stemmeslissene og rundt labieområdet i tillegg en del løse hatter i forbindelse med Gedacktpipene. Men også noen av stemmene fra Jørgensen er meget interessante og burde brukes videre, (eks. Fløyte Pastorale 8') mens en del andre er mindre interessante. Her er det spørsmål om pipene passer til et ønsket fremtidig prosjekt.

Balganlegget burde overhales komplett for å minske lufttapet og støy og ikke minst burde plasseringen av viftemotoren forbedres med bedre støy og termiske isolering, større vindkanaler og kortere og direkte kanalforbindelser til vindladene. Om nødvendig burde kanalene støyisoleres.

Mekanikken generelt er i dårlig stand med utslitte lager, ujamnt regulering og gammel filt/lær. I tillegg er mekanikken dårlig tilpasset utvekslingen som kreves for de originale Hollenbach vindladene og til dels vanskelig tilgjengelig. At den tekniske utføringen ikke står i stil med resten av Hollenbachorgelet gjør dette enda mer viktig å forbedre drastisk i en fremtidig løsning. Dette innebærer også den originale pneumatiske registerstyring som absolutt burde settes i stand og også videreføres i en fremtidig restaurering og ombygging av orgelet.

Menigheten burde snarest tar stilling til om midlene bare tillater kun en istandsettelse av Hollenbach vindladene eller om det er finansielt dekning for en omfattende restaurering og ombygging av instrumentet.

Mulighetene:

Orgelet i Sagene kirke er etter min vurdering meget bevaringsverdig, særlig med hensyn til den store og nærmest urørte andelen av originalmateriale fra Hollenbach. Dette burde også tas hensyn til ved en restaurering og evt. ombygging/utvidelse. Uansett er det påkrevet med en omfangsrik restaurering av Hollenbach vindladene for å sikre stabilitet i orgelet som er beskrevet tidligere i denne rapporten. Dette arbeidet er i grunn uavhengig av en generell restaurering og ombygging av instrumentet, siden de originale delene burde bevares uansett mest mulig originalt. Viktig i denne sammenheng er at arbeidet bli gjennomført av en Orgelbygger som har erfaring med slike vindlader i det Norske klima og gjerne også med restaurering av orgler fra Hollenbach. Ikke minst også med hensyn til pipematerialet og intonasjon.

Skulle Menigheten har mulighet for en mere omfattende restaurering av originalmaterialet og en omfangsrik ombygging og klanglige tilpassing av orgelet innebærer dette en drastisk forandring av hele orgelsituasjon på Galleriet.

Etter min vurdering burde Instrumentet reduseres til kun 3 manualer plus pedal og det neobarokke ruckpositiv fjernes. Dette gjør det mulig å flytte hele orgel ca 1,5 m frem mot gallerikanten og gjennom dette skaffe mere plass bak fasaden. Anordningen av vindladene som i dag danne HV og OV bevares men det bygges et svellverk bak OV. Storpedalladen beholdes omtrent på dagens plassering og de mindre pedalstemmen plasseres på høyre og venstre side av Storpedalen mot bakveggen. (se vedlegg)

Denne anordningen av vindladene grør det mulig å ha tilgang til HV,OV og SV fra begge sidene og uten at sveivverket blir alt for synlig fra kirkerommet samtidig som det muliggjør en meget direkte tilkopling av abstraktene til alle verkene og like klimatiske forhold. Som grunnlag for dette konseptet har jeg satt opp følgende disposisjon som er kun ment som utgangspunkt og er selvfølgelig åpen for forandringer.

HV: Bordun 16`	OV: Geigenrincipal 8`
Principal 8`	Salicional 8`
Gambe 8`	Gedackt 8`
Holfløyte 8`	Fugara 4`
Rørfløyte 4`	Travesfløyte 4`
Oktave 4`	Fløyte 8`` (på ny lade)
Kvint 2 2/3`	Waldfløyte 2 (”)
Oktave 2`	Kvint 1 1/3` (”)
Trompet 8`	Klarinett 8` (”)
Mixtur (ny, benket opp fra vindladen)	(evt. subbkoppel)
SV: Viola d amour 8`	PV: Violon 16`
Celeste 8`	Subbass 16`
Flauto pastorale 8`	Posaune 16`
Gedackt 8`	Oktavbass 8` (på ny lade)
Fløyte 4`	Bordun 8` (”)
? 2`	Choralbass 4` (”)
Obo 8`	Trompet 8` (”)
	Untersatz 32` som transm. fra subbass 16`

Trakturen burde beholdes mekanisk fra tangentene til ventilene, men den tunge spillearten fra Hollenbach burde reduseres for å gjøre instrumentet mere lettspillt men samtidig beholde den

direkte kontakten som er viktig for organisten. Et mulig tiltak er som nevnt tidligere, å redusere ventilåpningen og ventilbredden mest mulig i tillegg til flytting av angrepspunktet for abstraktene. Dette kan i tillegg kombineres med en mekanikk for en progressiv åpning av ventilene d.v.s. at ventilene åpnes lite i starten og mere mot slutten av bevegelsen. Selv om dette er et inngrep i originalmaterialet burde dette vurderes som et mulig tiltak. Forandringer som er nødvendig for gjennomføring av dette kan dokumenteres og tilbakeføres om kommende generasjoner ønsker dette.

En annen mulighet er montering av et slags elektrisk servo, hvor elektriske magneter hjelper til å åpne ventilene i tillegg til abstraktene. Dette betyr at det er fortsatt en direkte mekanisk forbindelse mellom tangent og ventil, men at elektriske magneter hjelper til og reduserer kraften som trengs til å trykke ned tangentene. Fordelen med et slikt system er at også kraften som trengs ved kopling av manualene reduseres betraktelig og gjøre det samtidig mulig for sub og super koppler i tillegg til å spille inn og lagre tangentbevegelser på en datamaskin.

Uansett burde det vurderes å utføre kopplene elektrisk, slik at instrumentet blir ikke alt for tungspilt.

Register styringen burde beholdes pneumatisk, som innebærer at hele systemet fra Hollenhach må overhales og eventuelle nye vindlader også utstyres med slike balganordninger for å bevare helheten i instrumentet.

Etter mine informasjoner er det lagret originale Hollenbach piper både i Bergen og Eidsberg. I tillegg er mensurene og utforming av Hollenbach piper meget bra dokumentert gjennom en rekke bevarte orgler i Norge og Tyskland. På dette grunnlaget er det meget lett mulig å rekonstruere de manglende stemmene i en ny disposisjon eller rekonstruksjon i forbindelse med en rehabilitering av orgelet i Sagene kirke.

Konklusjon:

Hvis de finansielle mulighetene ikke tillater en fullstendig rehabilitering av instrumentet burde i det minste de originale vindladene gjennomgå en omfattende restaurering, for å sikre et forsvarlig bruk av orgelet gjennom året. Tiltakene som er nødvendig er nevnt tidligere i denne rapporten. Dette arbeidet må også betraktes som grunnlag for senere mere omfattende inngrep, siden dette må gjennomføres uansett omfanget av senere arbeidene.

Hvis de finansielle mulighetene tillater en fullstendig rehabilitering, som jeg mener er grunnlaget for en langsiktig løsning, burde de nevnte punktene i min rapport tjene som grunnlag for videre utredning og diskusjoner, for å utforme et best mulig resultat for menigheten og ikke minst for Kantorens arbeidsplass.

Hvis menigheten har behov for mere bistand fra min side, enten som Orgelbygger eller som konsulent, er jeg gjerne til tjeneste.

Med vennlig hilsen

